

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 6 Sayı: 27 Volume: 6 Issue: 27

Yaz 2013 Summer 2013

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

GÖÇLE GELEN AİLELERİN ÇOCUKLARININ EĞİTİM-ÖĞRENİM HAKKI VE SORUNLARI ÜZERİNE NİTEL BİR ÇALIŞMA

A QUALITATIVE STUDY ON EDUCATION RIGHTS AND PROBLEMS OF IMMIGRANT FAMILIES' CHILDREN

Cem TOPSAKAL*

Zihni MEREY**

Murat KEÇE***

Öz

Bu çalışmanın amacı Van iline göç eden ailelerin çocuklarının eğitim-öğrenim hakları ve sorunlarının belirlenmesidir. Çalışma nitel araştırma yöntemini esas alan, genel tarama modelinde yapılandırılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu, Van'da bulunan yedi ilköğretim okulunda görev yapan 7 sınıf öğretmeni, 9 branş öğretmeni ve 11 okul yöneticisi olmak üzere toplamda 27 katılımcı oluşturmaktadır. Veri toplama aracı olarak görüşme tekniğinin kullanıldığı bu araştırmada, verilerinin çözümlenmesinde içerik analizi ve betimsel analiz tekniği kullanılmıştır. Ulaşılan bulgular, uygun görülen ve gerekli olan yerlerde nicel anlatımlarda desteklenerek sunulmuştur. Araştırma sonucunda her üç gruptaki katılımcıların (yönetici, sınıf ve branş öğretmenleri) genel olarak göç eden ailelerin çocuklarının eğitim eşitliğinden, eğitimde imkân ve fırsat eşitliğinden yeterince yararlanamadıkları; eğitim hakkına sahip buldukları, ancak genel olarak bu haktan yeterince faydalanamadıkları; çocukların okula uyum sağlama sorununun bulunduğunu; çocuklarının göç sonucunda şehir kültürünün etkisinde kaldıkları ve aileden uzaklaştıkları gibi düşünceler etrafında birleştikleri tespit edilmiştir. Bununla birlikte eğitimde yöneltme konusunda katılımcı gruplar arasında görüş ayrılığı bulunmaktadır. Sınıf ve branş öğretmenlerin aksine yöneticiler, eğitimde yöneltme konusunda öğrencilerin sorunlarının olduğunu; göç eden ailelerin çocuklarının farklı kültürden olan arkadaşlarıyla kültür çatışması içine girdiklerini, arkadaş grupları ile iyi ilişkiler kuramadıklarını; çocuklarının çevre ile uyum sorunundan kaynaklanan kültür çatışması yaşadıklarını ifade ederken; sınıf ve branş öğretmenleri ise göç eden ailelerin çocuklarının ailelerinin ilgilenmemelerinden dolayı çevre ile çatışma içine girdiklerini belirtmişlerdir.

Anahtar Kavramlar: Aile, Göç, Çocuklar, Eğitim – Öğrenim Hakkı, Van.

Abstract

The purpose of this study is to determine educational rights and problems of children of families who immigrated to city of Van. The study is designed as a general survey based on qualitative research method. The study group of the research consists of 7 classroom teachers who are employed in seven elementary schools in Van, 9 subject matter teachers, and 11 school administrators, as 27 participants in total. In this study with interview as data collection tool, content analysis and descriptive analyses techniques were used to analyze the data. Obtained findings are presented as appropriate supported with quantitative explanations. The results of the study showed that participants in the three groups (administrator, classroom, and subject matter teachers) had consensus

* Yrd. Doç. Dr., Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Eğitim Yönetimi, Teftişi, Planlaması ve Ekonomisi ABD.

** Yrd. Doç. Dr., Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü Sosyal Bilgiler Eğitimi ABD.

*** Dr., Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü Sosyal Bilgiler Eğitimi ABD.

on the following: in general, children of immigrant families do not adequately benefit from equality, equal possibilities and opportunities in education; they have the right to education, however, they generally do not adequately benefit from this right; children suffer from adaptation problem at school; as a result of immigration, children are influenced by the city culture and become distant to their own families. However, there are conflicting views of orientation in education among participants. Contrary to classroom and subject matter teachers, administrators stated that children have problems of orientation in education; children of immigrant families coming from different cultures experience culture conflicts with their friends; they cannot form good relationships with their friend groups; they also experience culture conflicts due to adaptation problems in the environment. Classroom and subject matter teachers, on the other hand, stated that children of the immigrant families experience conflicts with the environment due to the fact that families do not pay attention.

Keywords: Family, Immigration, Children, Education – Right to education, Van.

GİRİŞ

Çocuk" kavramı mensup olduğu toplumların yapılarına, kültürlerine, inançlarına, ekonomilerine göre değişen bir kavramdır (İnan, 1968). "Çocuk kavramı, toplumdan topluma, zamandan zamana değişen dinamik bir kavram olduğu için, bugün bile herkesin üzerinde görüş birliğine vardiği, çocuğun net bir tanımı yapılabilmiş değildir" (Polat, 2007). Bunun temel nedeni sosyal bilimlerce 'çocukluk yaşının' nerede başlayıp nerede bittiğiyle ilgili farklı görüşlerin ortaya atılmasıdır. Çocuk hakları ise kanunen ve toplumsal normlara bağlı olarak, dünya üzerindeki tüm çocukların doğuştan sahip olduğu fiziksel, psikolojik, sosyolojik ve politik açıdan nitelendirilen hakların hepsini birden içine alan evrensel bir kavramdır (Wald, 1987). Bu nedenle sözleşmede, çocuğun haklarının fiziksel, zihinsel, duygusal, sosyal ve ahlaki güvenliğin korunması ayrıntılı olarak ele alınmış, bunların eksiksiz bir şekilde sözleşmeyi onaylanan devletlerce gerçekleştirilmesi istenmiştir (Akyüz, 1999). Sözleşme'de çocuk hakları farklı başlıklar altında ifade edilse de sözü edilen çocuk hakları; yaşamsal haklar, katılma hakları, korunma hakları ve gelişme hakları, olmak üzere dört grupta incelenmektedir (Akyüz, 2000; Karaman - Kepenekçi, 2010; Karaman - Kepenekçi ve Aslan, 2011).

Çocuğun kendini en üst düzeyde gerçekleştirebilmesi için gerekli olan eğitim hakkını, yukarıda ifade edilen gelişme hakları arasında değerlendirmek mümkündür. Eğitim hakkı, temel hak ve özgürlüklerin sınıflandırılmasında kişinin toplumdan ve devletten isteyebileceği haklar olarak tanımlanan isteme hakları sınıfına dâhildir. Diğer bir sınıflandırma şekli olan birinci, ikinci ve üçüncü kuşak hakları tasnifi çerçevesinde ise eğitim hakkı ikinci kuşak bir hak olmakla birlikte belki de üç kuşağın çeşitli yönlerini kapsayan tek haktr. Eğitimin kültürlerin oluşumu, araştırılması, korunması, aşılması, kuşaktan kuşağa aktararak yaşatılması, geliştirilmesi gibi sosyal görevlerinin ve kültürlerin de eğitimi etkilemesinden ötürü eğitim ve kültür kaynaşmış, bütünleşmiş ve eğitim hakkı, kültürel haklar kategorisinde yerini almıştır. Ayrıca kolektif-bireysel hak ayrımı çerçevesinde yapılan değerlendirmede ise; eğitim hakkı ve özgürlüğünü talep etmenin kişinin hakkı olduğuna; ancak kişinin çoğu kez kendi çabası ile hakkın konusunu gerçekleştiremeyeceğine, eğitim hakkının ancak örgütlü ve kurumsallaşmış yapılar içinde kullanılabilmesine, bu nedenle de eğitim hakkının bireysel olduğu kadar kolektif yönünün de olduğuna dikkat çekilmektedir (Terzioğlu, 2006 akt: Günaydın, 2008).

Eğitim hakkı, Birleşmiş Milletler Örgütü, Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü, Avrupa Konseyi, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı gibi örgütlerce kabul edilen belgelerde tanımlanmış, bildirge, sözleşme, tavsiye, karar, ilke, vb. nitelikte çok sayıda uluslararası ve bölgesel insan hakları belgesinde güvenceye alınmıştır (Gülmez, 2000). Eğitim hakkı ile ilgili evrensel düzeyde ilk düzenlemenin İnsan Hakları Evrensel Bildirisinde yer alması, Birleşmiş Milletlerin sosyal, ekonomik ve kültürel hakları, medeni hakları, medeni ve siyasal haklarla uyumlu olarak geliştirme yönündeki kapsamlı çabalarının başlangıcı oluşturmuştur. Bu hakların bölünmezliğini 20 Kasım 1989 tarihli Çocuk Haklarına Dair Sözleşmede güvence altına alınmıştır (Akyüz, 2001). İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nin eğitim hakkı ile ilgili olan 26. maddesinde; herkesin eğitim hakkına sahip olduğu, ilk eğitimin zorunlu olduğu ve parasız olması gerektiği, teknik ve mesleki eğitimden herkesin yararlanabilmesi ve

yükseköğretimin, başarıya göre, herkese tam bir eşitlikle açık olması gerektiği ilkeleri öngörülmüştür. Maddenin ikinci fıkrasında; insan kişiliğinin tam gelişmesi, insan hak ve özgürlüklerine saygının güçlenmesi, bütün uluslar, ırklar ve dini topluluklar arasında anlayış, hoşgörü ve dostluğu güçlenmesi ve BM'nin barışın sürdürülmesi yolundaki çalışmalarını geliştirilmesi eğitimin amaçları olarak belirtilmiştir (Terzioğlu, 2006). Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 42. Maddesine göre: Taraf devletler, Sözleşme ilke ve hükümlerinin uygun ve etkili araçlarla yetişkinler kadar çocuklar tarafından da yaygın biçimde öğrenilmesini sağlamayı taahhüt etmişlerdir. Sözleşme'nin 28. maddesi ile hiçbir ayırım gözetilmeksizin bütün çocukların eğitim hakkına sahip olduğu belirtilmekte; eğitimin kalitesini belirleyen bir çerçeve sunulmaktadır. 29. madde çocuk merkezli bir öğretme ve öğrenme modelini öngörerek; öğrencilerin eğitim sürecine aktif biçimde katılacakları, kendi başlarına sorunlarını çözebilecekleri, yaşam boyu öğrenerek doğru kararlar verebilecek özgüveni kazanacakları bir yapıyı gündeme getirmektedir (Karaman - Kepenekçi, 2000).

Çocuğun eğitim haklarının yerine getirilmesi günümüzün en önemli ve ivedilikle çözüme kavuşturulması gereken sorunlarından birisidir. Çocuğun eğitim hakkını gerçekleştirme yükümlülükleri Türkiye Cumhuriyeti Anayasası başta olmak üzere ilgili mevzuatta yer almaktadır. Eğitim hakkına ilişkin düzenlemeler hiç kuşkusuz öncelikle Anayasal ilkelere bağlanmıştır. Cumhuriyetin laik ve sosyal karakteri eğitim hakkının ana kurallarını belirlemiş, Cumhuriyetin demokratik ve hukuk devleti olma arayışı, bu hakkın kullanımı konusunda gerek devletin gerekse kişilerin birbirlerinden beklentilerini, karşılıklı sorumluluklarını ve bunların sınırlarını tespit etmeye yardımcı olacak esasları işaret etmiştir. Bu konudaki en temel hüküm, 1982 Anayasası'nın Sosyal ve Ekonomik Haklar ve Ödevler başlıklı Üçüncü Bölümde Eğitim ve Öğrenim Hakkı ve Ödevi adı altındaki 42. maddesidir. Anayasanın 42.maddesi: "Kimse, eğitim ve öğretim hakkından yoksun bırakılamaz. Öğrenim hakkının kapsamı kanunla tespit edilir ve düzenlenir. İlköğretim, kız ve erkek bütün vatandaşlar için zorunludur ve devlet okullarında parasızdır. Devlet, maddi imkânlardan yoksun başarılı öğrencilerin öğrenimlerini sürdürebilmeleri amacı ile burslar ve başka yollarla gerekli yardımları yapar. Devlet, durumları sebebiyle özel eğitime ihtiyacı olanları topluma yararlı kılacak tedbirleri alır. Eğitim ve öğretim kurumlarında sadece eğitim, öğretim, araştırma ve inceleme ile ilgili faaliyetler yürütülür. Bu faaliyetler her ne suretle olursa olsun engellenemez (Yaşar, 2000, akt: Günaydın, 2008). Anayasada bu temel hüküm dışında; din ve ahlak eğitimi düzenleyen 24/4. madde; bilim ve sanat özgürlüğünü düzenleyen 27/1. madde; yükseköğretim kurumları ve üst kuruluşlarını düzenleyen 130, 131, 132. maddeler; inkılâp kanunlarının ve bu arada Tevhid-i Tedrisat Kanununun korunmasını düzenleyen 174. madde de eğitim hakkı ile ilgili düzenlemeler içermektedir (Terzioğlu, 2006; Altunya, 1990, 51)

İnsanlar arasında en çaresiz ve en incinebilir durumda olan çocukların hakları konusunda, uygulamada, öteden beri korunma ve beslenme hakları ön planda tutulmaktadır (Akyüz, 2001). Şüphesiz bu haklar, çocuğun yaşaması ve gelişmesi için ön koşullardır; ancak tüm potansiyellerini gerçekleştirecek biçimde gelişebilmesi için çocuğun en temel haklarından biri olan eğitim hakkı da ön planda tutulmalıdır. Eğitim hakkı; cinsiyet, renk, dil, din, soy, köken vb. özelliklerin yanı sıra, özellikle yaş yönünden de bir ayırım gözetmeksizin tüm insanlara tanınmış olan bir haktır. (Gülmez, 2000) Çocuk eğitimi günlük yaşamda önemli yere sahiptir. Çocuğun eğitim-öğretiminin sağlanması ise bireylerin ve insan hakları üzerinde koruyucu egemenliğe sahip kamu otoritesinin başta gelen ödevleri arasında yer almaktadır (Yaşar, 2000).

Çocukların eğitimi hakkı siyasi, kültürel, ekonomik vb. birçok toplumsal olay sonucunda ulusal ve uluslararası yasalarda dile getirilen düzeyde yerine getirilmemektedir. Ülkemizde çocukların eğitim hakkının sağlıklı bir şekilde yerine getirilmesini engelleyen etmenlerin başında göç hareketleri gelmektedir. Bu hareketler sonucunda toplumun gerek sosyal yapısı, gerekse eğitim yapısı olumsuz yönde etkilenmektedir.

Göç, nüfusun belirli bir bölümünün çeşitli nedenlerle bulunduğu yerden ayrılıp başka bir yere yerleşmek amacıyla gitmesidir (Başol, 1995, 209 akt: Şahin, 2012). Göç, belirli bir sosyal yapı içindeki birey ve grupların sosyal, ekonomik, siyasal ve kültürel nedenlerden dolayı bir

yerden başka bir yere gitmeleri şeklinde tanımlanır (Ozankaya, 1971'den akt: Şahin, 2012). Göç, genel olarak bireylerin ya da ailelerin yaşadıkları yerlerden başka yerlere çeşitli sebeplere dayalı olarak yer değiştirme olarak kendisini göstermektedir. Göç ailelerin yaşam alanlarında sorunları beraberinde getirmekle birlikte, okullarda özellikle ilköğretim okullarındaki öğrencilerin eğitim-öğretiminde bazı problemleri de beraberinde getirmektedir. Göçle birlikte okulların alacağı öğrenci sayısı artmakta ve buna bağlı olarak bir sınıfa düşen öğrenci sayısında artış meydana gelmektedir. Ayrıca öğrenciler eğitim araçlarından yeterince yararlanamamaktadırlar. Göçle birlikte okulların oyun alanları, okul çalışanları ve yardımcı personeli yetersizleşmekte, sınıf içi öğrenci sorunları artmakta, sınıf içi demokrasi işletilememekte ve disiplin sorunları ortaya çıkmaktadır (Karakuş, 2006: 12). Göç eden ailelerin çocuklarının eğitimi için önemli bir sorun olmakla birlikte göç, ülke kalkınması ve milli eğitim için de oldukça önemli bir sorundur. Ekonomik değeri olan işlerde çalışmaya alışmış çocukların göç ettikleri yeni çevrede de aynı amaçla fakat değişik işlerde çalışmak durumunda kalmaları ve okulu daima ikinci plana atmaları, göçün bir sorun olarak ortaya çıkmasına neden olmaktadır (Aslan, 2001:3).

Literatür incelendiğinde, göç olgusunun eğitim üzerindeki etkilerine ilişkin birçok çalışma yapıldığı görülmektedir (Birinci, 2003; Han, 2010; Karakuş, 2006; Sevim, 2001; Tok, 2010; İçli, 1999; Uluocak, 2009; Nar, 2008; Tezcan, 1985; 1994; Uygur, 2008; Yıldız, 2010). Bu araştırmalardan bazıları şu şekilde özetlenebilir:

Sevim (2001). *Terör nedeniyle Elâzığ'a göç eden ailelerin çocuklarının eğitim durumu* isimli çalışmasında göçün çocukların eğitimi üzerindeki olumlu ve olumsuz etkilerini araştırmıştır. Araştırmaya katılan hane halkı başkanları ekonomik olarak düşük seviyede bir gelire sahip olduklarını, bunun neticesinde çocuklarına daha fazla eğitim imkânı sağlayamadıklarını dile getirmişlerdir. Ayrıca araştırma sonucunda göç eden çocukların bir kısmının göçün etkisiyle okula devamlarının aksadığı dile getirilmektedir.

Uluocak (2009), *"İç göç yaşamış ve yaşamış çocukların okulda uyumu"* çalışmasında göç yaşamış çocuklarda problemlerin dağılımı ile ilgili olarak, birinci sırada okul başarısızlığını (%30) belirttiklerini dile getirmektedir. Göç çocukların yeni bir çevreye uyumlarında zaman aldığı birçok disiplinsiz davranışlara yol açmaktadır.

Tok (2010), *"Göç alan okullarda ilköğretim 4. ve 5. sınıf öğrencilerinin rehber öğretmen ve sınıf öğretmenlerinin görüşlerine göre öğrenme güçlüklerinin incelenmesi"* isimli çalışmasında sözlü anlatım güçlüğü çeken öğrenciler için sözcükleri söylemede, anlatmak istediklerini tam olarak ifade etmede, metinle ilgili sorulara cevap vermede, okudukları metni özetlemede ve başlık bulmada, noktalama işaretlerinin kullanımında zorluk çektikleri ifade edilmektedir.

Karakuş (2006), *"Göç olgusu ve eğitime olumsuz etkileri (Sultanbeyli örneği)"* göç ile gelen çocuğun okula uyum sağlayamadığını, herkesin ona karşıymış düşüncesine kapıldığını belirtmiştir. Bu durum çocuk ve aile arasında problemlere yol açtığını ve sınıf ortamında birçok disiplinsiz davranışlara yol açtığını tespit etmiştir.

Han (2010), *Göç eden ailelerin çocuklarının eğitim ve öğretimde karşılaştıkları uyum sorunları* çalışmasında, Büyükşehir'e göç eden ailelerin çocuklarının okula uyum sürecinde önemli sorunlar yaşadıkları, arkadaş ve çevre edinmede güçlüklerle karşılaştığı, iletişim sorunları yaşadığı, çevrelerinde danışabilecekleri veya bilgi alabilecekleri kişi ya da kurumların az olduğu ifade edilmektedir.

İçli (1999) ise, *"Denizli'ye göç eden ailelerin eğitime bakış açıları"* isimli çalışmasında göç eden ailelerin eğitim ve meslek düzeyleri düşük olmasına rağmen eğitimi önemsedikleri çocukları için iyi bir eğitim istedikleri görülmüştür. Ayrıca eğitimi ekonomik olarak sınırlı bir meslek olanağı olarak görsele de çocukların okuldaki başarıları için gerekli tedbirleri almadıkları ifade edilmektedir.

Tezcan'a (1994) *Ülkemizde göç ve eğitim sorunları*", göçler eğitimin niteliğini olumsuz etkilemektedir. Kalabalık sınıflarda eğitimin niteliği düşmektedir. Hızlı göçler nedeniyle kırsal

kesimdeki çocukların yükünü de kent okulları üzerlerine almış durumdadır. Bu durum okul, öğretmen, araç-gereç sayısının yetersizliğine ve öğrencilerin başarısızlığına yol açmaktadır.

Yukarıdaki çalışmalarda da görüldüğü üzere göç sonucunda öğrenimlerini başka okullarda devam eden çocuklar ile ilgili olarak farklı değişkenler açısından göçün çocuklar üzerindeki olumsuz etkilerini inceleyen birçok çalışma mevcuttur. Ancak alanla ilgili literatür tarandığında, göçün çocukların eğitim hakkını nasıl etkilediği ile ilgili olarak doğrudan herhangi bir çalışma ile karşılaşılmamıştır. Bu nedenle, bu araştırma göçün çocukların eğitim hakkını nasıl etkilediğini belirleyerek bu alandaki bulunan eksikliğin giderilmesine katkı sağlayacağına inanılmaktadır.

YÖNTEM

Bu çalışma nitel araştırma yöntemini esas alan, genel tarama modelinde yapılandırılmıştır. Tarama modelleri, geçmişteki ya da şu andaki bir durumu var olduğu biçimiyle betimlemeyi amaçlayan bir araştırma yaklaşımıdır. Araştırmaya konu olan olay, birey ya da nesne kendi koşulları içerisinde var olduğu biçimiyle tanımlanmaya çalışılır. Onları herhangi bir şekilde değiştirme ya da etkileme çabası gösterilmez (Karasar, 2007: 77). Nitel araştırmalar, gözlem, görüşme ve doküman inceleme gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamında gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik sürecin izlendiği araştırmalardır (Yıldırım ve Şimşek, 2006: 39). Nitel araştırmalarda elde edilen sonuçlar evrene genellenememekle birlikte, elde edilen sonuçlar, konuya ilişkin bir bakış açısı sağlaması bakımından önemlidir. Nitel araştırma yönteminin kullanıldığı bu çalışmada; karmaşık kişisel ve duygusal sorunların ortaya çıkarılmasına yardımcı olması, istenilen bilginin eksiksiz olarak ve derinlemesine elde edilebilmesi, alınan cevaplara anında dönüt vermeye imkân sağlaması, değişik ve anında değişebilen koşullara uyabilme esnekliğine sahip olması, soruların sayısı ve sırasını değiştirme serbestliği tanınması gibi özelliklerinden dolayı yarı yapılandırılmış görüşme yöntemi kullanılmıştır (Ekiz, 2003; Çepni, 2005; Yıldırım ve Şimşek, 2006; Karasar, 2007).

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu, Van'da bulunan yedi ilköğretim okulunda görev yapan 7 sınıf öğretmeni, 9 branş öğretmeni ve 11 okul yöneticisi olmak üzere toplamda 27 katılımcı oluşturmaktadır. Araştırmaya katılan öğretmen ve idareciler, kritik durum örnekleme olarak nitelendirilen örneklem türü yardımıyla belirlenmiştir. Kritik durum örneklemesinde, kritik bir durum veya durumların varlığına işaret eden en önemli gösterge "bu, burada oluyorsa, başka benzer durumlarda kesinlikle olur" veya tam tersine "bu, burada olmuyorsa, başka benzer durumlarda kesinlikle olmaz" şeklinde bir ifadededir. Patton (1987)'a göre bu durumun başka bir göstergesi "bu grup belirli bir problemle karşılaşıyorsa, diğer bütün gruplar kesinlikle bu problemle karşı karşıya kalır" şeklinde bir yargının varlığı veya yokluğudur. Diğer taraftan bir veya birkaç kritik durumun çalışılması, benzer bütün durumlara ilişkin belirli genellemelerin yapılmasına olanak vermez. Buna rağmen araştırma sonucunda elde edilen veriye dayalı sonuçların zenginliği ve inandırıcılığı sınırlı ölçüde genellemeler yapılmasını olanaklı kılabılır (akt. Yıldırım ve Şimşek, 2006: 111).

Tablo 1. Çalışma Grubundaki Katılımcılara İlişkin Demografik Bilgiler

Katılımcı Adı	Görevi	Görev Yaptığı Okul
A	Sınıf Öğretmeni	Bostaniçi Vali A. Cevdet Bey İ.Ö.O.
B	Sınıf Öğretmeni	Kerim Tuncer İ.Ö.O.
C	Sınıf Öğretmeni	Beyüzümü İ.Ö.O.
Ç	Sınıf Öğretmeni	İ. Hakkı Tonguç İ.Ö.O.
D	Sınıf Öğretmeni	TOBB İ.Ö.O.
E	Sınıf Öğretmeni	Şemsi Bey İ.Ö.O.
F	Sınıf Öğretmeni	Beyüzümü İ.Ö.O.

G	Branş Öğretmeni	Şemsi Bey İ.Ö.O.
Ğ	Branş Öğretmeni	Kerim Tuncer İ.Ö.O.
H	Branş Öğretmeni	Mustafa Cengiz İ.Ö.O.
I	Branş Öğretmeni	Beyüzümü İ.Ö.O.
İ	Branş Öğretmeni	Beyüzümü İ.Ö.O.
J	Branş Öğretmeni	TOBB İ.Ö.O.
K	Branş Öğretmeni	Kerim Tuncer İ.Ö.O.
L	Branş Öğretmeni	İ. Hakkı Tonguç İ.Ö.O.
M	Branş Öğretmeni	Bostaniçi Vali A. Cevdet Bey İ.Ö.O.
N	Okul Müdürü	Bostaniçi Vali A. Cevdet Bey İ.Ö.O.
O	Okul Müdürü	Şemsi Bey İ.Ö.O.
Ö	Okul Müdürü	Kerim Tuncer İ.Ö.O.
P	Okul Müdürü	TOBB İ.Ö.O.
R	Okul Müdürü	İ. Hakkı Tonguç İ.Ö.O.
S	Okul Müdür Yardımcısı	Şemsi Bey İ.Ö.O.
Ş	Okul Müdür Yardımcısı	Mustafa Cengiz İ.Ö.O.
T	Okul Müdür Yardımcısı	TOBB İ.Ö.O.
U	Okul Müdür Yardımcısı	Beyüzümü İ.Ö.O.
Ü	Okul Müdür Yardımcısı	Kerim Tuncer İ.Ö.O.
V	Okul Müdür Yardımcısı	Bostaniçi Vali A. Cevdet Bey İ.Ö.O.

Veri Toplama Aracının Geliştirilmesi

Araştırmanın ilk aşamasında eğitim hakkı nedir? Nasıl kullanılır? Bir şehirden başka bir şehre göç eden aileler ne gibi problemlerle karşılaşır? gibi sorulara cevap aramak amacıyla literatür taraması yapılmıştır. Buna bağlı olarak araştırmada kullanılacak olan veri toplama aracı geliştirilmiştir. Araştırmada yarı yapılandırılmış görüşme kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme; verilerin hızlı kodlanmasına ve analiz edilmesine imkan tanınması, katılımcıların verdikleri bilgiler arasında benzerlik ve farklılıkları karşılaştırmaya yardımcı olması gibi özellikleri nedeniyle kullanılmıştır (Çepni, 2005; Büyüköztürk ve diğ., 2008). Öğretmen ve idarecilerin göç eden ailelerin çocuklarının eğitim hakkına ilişkin görüşlerini belirlemek amacıyla 3 temel soru ve bunlara ait alt sorular olmak üzere toplam da 9 soru maddesinden oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır.

Konuyla ilgili olarak eğitim uzmanlarından görüşme formundaki soruların açık ve anlaşılır olup olmaması, araştırılan konuyu kapsayıp kapsamaması, araştırılan verileri sağlayıp sağlamaması açılarından kontrol etmeleri istenmiştir. Sonuçta uzmanlar tarafından soru maddelerinin geçerliliği saptanmış ve yeterli görülmüştür.

Verilerin Toplanması

Araştırmaya ilişkin veriler, araştırmacılar tarafından 2010-2011 eğitim-öğretim yılında Van il merkezindeki 7 farklı ilköğretim okulunda görev yapan 27 katılımcı (7 sınıf öğretmeni, 9 branş öğretmeni, 11 okul yöneticisi) ile yüz yüze iletişim kurmak suretiyle toplanmıştır. Araştırmacılar öğretmen ve idarecilere, yapılan çalışmanın amacı ve içeriği hakkında bilgiler vermiş ve yapılan çalışmanın bilimsel bir çalışma olduğu tamamen bilimsel amaçlar için kullanılacağı ve katılımcıların kimliklerinin açıklanmayacağı belirtilmiştir.

Verilerin Analizi

Görüşme tekniği kullanılarak verilere ulaşılması planlanan bu araştırmada verilerinin çözümlenmesinde içerik analizi ve betimsel analiz tekniği kullanılmış, bulgular uygun görülen ve gerekli olan yerlerde nicelleştirilerek (sayı kullanılarak) sunulmuştur. Nitel bulgular analize açıklık getirmek, güvenilirliği arttırmak için nicel ifadeler kullanılarak belirtilebilir (Yıldırım ve Şimşek, 2006: 178). Verilerin içerik analiziyle incelenmesinin nedenleri:

- Temel amacının toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmak olması,
- İçeriklerle ilgili ortak ve sistematik verilere ulaşmayı öngörmesi,

- Mevcut metinlerin nitel ve nicel boyutlarından hareketle bilinmeyen sosyal gerçeğe yönelik çıkarım yapmak istemesi,
- Esas olarak birbirine benzeyen verileri belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirerek bunları okuyucunun anlayabileceği bir biçimde düzenleyecek yorumlamaya fırsat vermesi,
- Verileri daha derin bir işleme tabi tutması gibi özelliklerinden kaynaklanmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2005; Gökçe, 2006).

Görüşmelerde katılımcıların dile getirdiği ifadeler doğrudan alıntı olarak kullanılmıştır. Tablo 1’de görüldüğü üzere kişilerin gerçek ismi yerine takma isimler kullanılmıştır.

BULGULAR VE YORUM

Van iline göç eden ailelerin çocuklarının eğitim hakkına ilişkin katılımcıların görüşleri aşağıda yer almaktadır. Bu aşamada sırayla her bir soru ve buna ilişkin görüşler açıklanacaktır.

- 1) Göç eden ailelerin çocukları eğitim ile ilgili olarak;
 - a) Katılımcıların eğitim eşitliği konusundaki görüşleri:

Her üç gruptaki katılımcıların görüşleri incelendiğinde genel olarak göç eden ailelerin çocuklarının eğitim hakkından yeterince yararlandıklarını düşünmedikleri anlaşılmaktadır. Kültürel uyumsuzluk yaşandığı, çocukların çalıştırılmak için okula gönderilmediği (ekonomik zorluklar), özellikle kız öğrencilerin okula gönderilmediği görüşü hakimdir. K kodlu öğretmen: *“Bu bölgemizde eğitim eşitliğinden söz etmek doğru olmaz. Çocukların çoğu kalabalık sınıflarda eğitim görmesi ve imkânların eşit olmamasından eğitim eşitliği yoktur.”* Yine Ş kodlu katılımcı: okulların fiziksel ve akademik açıdan yetersiz olduğu görüşünü savunmakla birlikte fakir kesimin devlet okulunda elit kesimin ise özel okullarda öğrenim gördüğü görüşünü ifade etmektedir. Diğer taraftan eğitim eşitliğinin sağlandığını öne süren katılımcıların sayısının ise 7 olduğu görülmektedir. Bu grup ise devletin her okula eşit şekilde yardım yaptığını, her öğrenciye aynı kitabı verdiğini, her öğrenciye parasız kitap verdiğini vs. dile getirmektedir. Örneğin: C kodlu katılımcı: *“Eğitim eşitliği konusunda Talim Terbiye Kurulu çalışmaları, geliştirilen programlar, müfredatlar genelde eşit koşullarda sunulur.”* A kodlu öğretmen ise: *“Eğitim eşitliğinden yararlanmaktadırlar. Ancak göç etmenin olumsuz etkisi öğrenci üzerinde büyük sorunlara sebep olduğu için diğer çocuklardan geri kalacaklardır”* diyerek olaya göç sorunlu yaklaşmaktadır.

- b) Fırsat ve imkân eşitliği konusundaki katılımcı görüşleri:

Fırsat ve imkân eşitliği konusunda katılımcılar yukarıdaki düşüncelerini yinelemekte ayrıca fırsat ve imkânların üst seviyede olması için ailenin maddi ve manevi (sosyo-kültürel) özelliklerinin yeterli seviyede olması gerektiği görüşünde birleştikleri görülmektedir. U kodlu öğretmen: *“Her bireyin bulduğu fırsat aynı değildir. Bazıları çalışması gerekirken bazılarının böyle bir ihtiyacı yok”* sözleriyle ailenin maddi durumuna işaret etmekte olduğu anlaşılmaktadır. Yine F kodlu öğretmenin görüşleri: *“Çocukların aile durumu yeterli olmayışından ve ailedeki fert sayısının fazlalığından fırsat ve imkân eşitliğinden söz etmek doğru olmaz”* şeklinde olduğu görülmekle birlikte benzer görüşteki katılımcıların görüşlerini anlamamızda yeterli olacaktır. Sınıf öğretmeni olan D ve F kodlu öğretmenler ise fırsat ve imkân eşitliğinden en üst düzeyde yararlandığı görüşünü savunan katılımcılardır. F’nin dile getirdiği *“Öğrenciler bilgisayar, fen laboratuvarı ve kütüphane gibi kullanım alanlarından yararlanabilmektedirler”* görüşü savunulan görüşü örnekler niteliktedir.

- c) Katılımcıların eğitim hakkı konusundaki görüşleri

Öğretmenler ve idareciler genel olarak her öğrencinin eğitim hakkına sahip olduğunu belirtmekte; ancak idareciler Van iline göç eden ailelerin genelde *“varoş”* (şehir merkezine uzak, dar gelirli insanların yaşadığı yer) diye tabir edilen yerlerde yaşamaları ve öğrencilerin ailelerinden kaynaklanan nedenlerle (ekonomik zorluklar) bu haklarından faydalanamadıklarını dile getirmişlerdir. Özellikle de kız öğrencilerin okula gönderilmediğine

işaret ettikleri gözlenmiştir. Ayrıca göç eden ailelerin yaşadıkları çevredeki okulların *fiziki koşullar bakımından yetersiz olması, öğretmen açığının bulunması ve tecrübesiz genç öğretmenlerin bulunmasından kaynaklanan nedenlerle de göç eden öğrencilerin eğitim hakkında yeterince yararlanamadıkları* belirtilmiştir. İ kod adlı branş öğretmeni *“Devlet tarafından eğitim hakkı verilmesine rağmen; ailelerin maddi sıkıntısı ve bazı ailelerin çocuklarını okula göndermemesi, bazı çocukların eğitim hakkını ellerinden almıştır”* cümleleriyle düşüncesini açıklaması diğer öğretmenlerin de görüşlerini örnekler niteliktedir. Sınıf öğretmenlerinden C kodlu öğretmen ise göç eden öğrencilerin eğitim hakkında diğer öğrencilere nispeten daha az yararlanmalarını ailelerdeki birey sayısının fazla olması bağlarken; A kod adlı sınıf öğretmenin ise tüm öğrencilerin eğitim hakkında eksiksiz bir şekilde faydalandıkları yönünde görüş bildirdiği gözlenmiştir.

d) Katılımcıların eğitimde yöneltme ile ilgili görüşleri:

İdarecilerin tamamının eğitimde yöneltme konusunda öğrencilerin sorunları olduğu düşüncesi üzerinde birleştikleri görülmüştür. İdarecilerden bir kısmının tüm öğrencilere rehberlik edilmesinde problem gördükleri ve bunu da okullarda yeterli sayıda rehberlik ve psikolojik danışman öğretmeni bulunmamasına bağladıkları anlaşılmaktadır. Diğer taraftan yalnızca göç eden çocuklara rehberlik edilmesinde problem gören idareciler ise bu durumu ailelerin sosyo-kültürel düzeylerinin düşük olmasına, ailelerin bu konuyla ilgilenmemesine bağlamakta dolayısıyla bu aşamada okulun tek başına rehberlik yapmasının da istenilen ölçüde verimli olamayacağı görüşünü dile getirdikleri görülmüştür. M kodlu idarecinin düşünceleri durumu örnekler niteliktedir: *“Çevrenin ekonomik ve kültürel imkânları yöneltmeye çok fazla olanak sağlamamaktadır.”* Görüşmelere katılan sınıf öğretmenliği ise eğitimde yöneltme konusunda göç eden ailelerin çocukları da dahil olmak üzere tüm öğrencilerin en verimli şekilde bu hizmetten yararlandıkları yönünde görüş bildirdikleri gözlenmiştir. Ancak B kodlu sınıf öğretmeni: *“Ailelerin bu konuda herhangi bir eğitim bilgisine sahip olmadıkları için yöneltme konusunda yeterli değildir”* sözleri yöneltme konusundaki problemlerin kaynağını öğrenci ailelerinde arayan bir düşüncenin yansıması şeklinde yorumlanabilir. Konuyla ilgili olarak branş öğretmenleri ise eğitimde yöneltme hizmetinin istenildiği ölçüde yerine getirilemediğini, okullardaki PDR öğretmenin yeterli olmamasından dolayı yöneltmenin eksik kaldığını, ailelerin çocuklarıyla ilgilenmemesi nedeniyle rehberlik faaliyetlerinde başarısız olduğunu dile getirmişlerdir. Bu aşamada branş öğretmenlerinin öğrencilere rehberlik etme sorumluluğunu yalnızca PDR uzmanının bir görevi varsayarak bu konuda sorumluluğu PDR uzmanlara yüklemelerinin bir yanlış ve yanılı olduğu düşünülmektedir. Çünkü öğrencilere rehberlik etmek, tüm öğretmenlerin görevidir ve PDR uzmanının olmadığı okullarda tüm öğretmenler birer PDR uzmanı gibi öğrencilerin sorunlarına çözümler arama gayreti içinde olmalıdırlar şeklinde bir düşünce öne sürülebilir.

2) Göç Eden Ailelerin çocuklarının problemleri ile ilgili olarak;

a) Öğrencilerin okulla ilgili ne gibi problemleri olduğuna ilişkin katılımcı görüşleri

İdarecilerin tamamı, göç eden öğrencilerin okula uyum sağlamaları noktasında zorluk çektiklerini belirttikleri görülmektedir. Öğrencilerin *yeni bir ile gelmesi, yeni arkadaşlarla ve öğretmenlerle tanışılmasında öğrencilerin bu durumlara kolay adapte olamadıklarını belirtmekte* bunun sonucunda da *içedönük bir kişilik özelliği kazanarak yalnızlaştıklarını* belirtmektedirler. Ü kodlu idarecinin ifadeleri diğer katılımcıların da görüşlerine örnek olabilecek bir açıklamaya sahiptir: *“Okula adapte olma, farklı sosyal ortama ayak uydurma, kültürel çatışma, geldiği köy kültürü ve şehir kültürü yaşama ikilemi içinde boğulmakta kişilik çatışması yaşamakta.”* Branş öğretmenleri ve sınıf öğretmenleri ise göçle gelen öğrencilerin yaşadığı en büyük problemin *dil, okulun-sınıfın kurallarına uymakta zorlanma ve okula geç adaptasyon olma neticesinde derslere de geç başlama ve dolayısıyla derslerde başarısız oldukları* ortak fikri üzerinde birleştikleri görülmektedir. Göç etmiş aile çocuklarının okulda karşılaştıkları en büyük sorun dil problemidir. H kodlu öğretmenin görüşleri şu şekildedir: *“Ana dilinden farklı bir dil ile eğitime başlamaları başlangıçta okula duyulan sevgi ve güveni zedelemektedir. Arkadaşları arasında özgüven ve kimlik sorunu yaşamalarına yol açmaktadır.”*

b) Öğrencilerin aileleriyle ilgili ne gibi problemler yaşadıklarına ilişkin katılımcı görüşleri:

Tüm katılımcılara göre göç eden ailelerin çocukları aile dışındaki şehir kültürünün etkisine girmekte ve aileden uzaklaşmaktadır. Yine katılımcılar tarafından, *ailedeki birey sayısının fazla olması nedeniyle ebeveynler çocuklarıyla ilgilenmemekte ayrıca anne-babalarının eğitim seviyelerinin düşük olması hatta okuma-yazma bilmemeleri anne-babaların çocuklarının eğitimine yardımcı olmalarını engellediği düşüncesinden hareketle öğrencilerin aileleriyle problemler yaşadıklarına işaret edilmektedir.*

c) Arkadaşları ile ilgili ne gibi problemler yaşadıklarına ilişkin katılımcı görüşleri:

Okul idarecilerine göre, göç eden öğrencilerin arkadaşlarına ilişkin karşılaştıkları en büyük problem *farklı kültürden olan arkadaşları ile aralarında kültür çatışması çıkmakta ve yeni tanıştıkları arkadaş grupları ile iyi ilişkiler kurmakta zorlanmaktadır.* Yine öğrencilerin *konuşma dillerinden kaynaklanan farklılık farklı aile ve yaşam tarzı nedeniyle arkadaşlarına karşı yabancılaşma hissettikleri* de katılımcılar tarafından dile getirilen görüşler arasındadır. İdarecilerden biri diğerlerinden farklı olarak, göçle gelen öğrencilerin okulda birleşip çete oldukları, huzuru bozmaya yönelik girişimlerde bulduklarına dikkat çekmektedir. Hem branş öğretmenlerinin hem de sınıf öğretmenlerinin bu konudaki görüşlerinin ise dil problemi üzerinde odaklandığı görülmektedir. Göçle gelen öğrencilerin ilk zamanlar arkadaşlarıyla uyum problemi yaşadıklarını, arkadaş gruplarının yeni gelen öğrencileri benimseyemediklerini ancak sınıf içinde onları kaynaştırarak birlikte hareket edebilmelerini sağlamaya çalıştıklarını ve en nihayetinde bu problemin ortadan kalktığını belirttikleri görülmektedir. İ kodlu öğretmenin görüşleri diğer katılımcıların görüşlerini de örnekler niteliktedir: *"Bu çocuklar farklı bir kültürden geldiklerinden yeni arkadaşlarıyla uyum problemi yaşarlar. Bu genelde davranışlar düzeyinde olduğu gibi, bölgemiz genelinde dil önemli bir faktör olarak ortaya çıkar."*

d) Çevreyle ilgili ne gibi problemlerle karşılaştıklarına ilişkin katılımcı görüşleri:

Bu konuya ilişkin okul idarecilerinin görüşleri şu noktada yoğunluk kazanmaktadır: *"göçle gelen aileler kırsal kesimden şehre göç etmekte dolayısıyla şehir kültürüne öğrenci alışmamakta, kültür çatışması yaşamaktadır."* U kodlu okul idarecisinin görevi ise diğer katılımcıların görüşlerini örnekler niteliktedir: *"Genelde göç eden aileler köyden veya kırsal kesimden geliyor. Dolayısıyla farklı bir ortama geldiklerinde hemen uyum sağlayamıyorlar. Şehir hayatına alışmaları biraz zaman alıyor. Bu zaman içerisinde alışana kadar sıkıntı olabiliyor. Bu da eğitimi etkiliyor derslerinde geri kalmalarına neden oluyor."* Branş öğretmenlerinin ve sınıf öğretmenlerinin üzerinde durdukları problem ise ailelerinin çocuklarıyla ilgilenmemelerinden dolayı öğrencilerin başıboş şekilde yetişmeleri ve çevredeki olumsuz örneklerden etkilenerek çevre ile çatışma içine girdikleridir. Arkadaşlarıyla uyum sorunu yaşayan öğrencilerin dersleriyle de ilgilenemediği ve kendi içine kapanık bir birey olduğu da öğretmenlerce dile getirilen bir diğer noktadır. Ancak göçle gelen öğrenciler arasında kendini sınıfa kabul ettiren ve derslerinde de başarıyı yakalayan olumlu örneklerin de olduğunu belirtmektedirler.

3) Birinci ve İkinci Bölümdeki Problemlere İlişkin Katılımcıların Çözüm Önerileri

a) İdarecilerin Çözüm Önerileri

- ❖ Göçle gelen ailelere devlet iş imkânı sunmalı
- ❖ Öğrencilerin daha iyi eğitim alabilmeleri için derslik ve öğretmen sayısı artırılmalı.
- ❖ YİBO ların sayısı artırılmalı.
- ❖ Aileler çocuklarının eğitimleri ve sağlıklı okul yaşantıları geçirmeleri için bilgilendirilmelidirler.
- ❖ Yoksul çocukların eğitimle ilgili ihtiyaçlarını karşılayabilmek için okullara ek ödenek verilmeli.

b) Sınıf Öğretmenlerinin Önerileri

- ❖ Göçün nedenleri araştırılarak aileleri göç etmeye zorlayan etkenler belirlenerek bunları ortadan kaldırılmasına yönelik girişimlerde bulunulmalı
- ❖ Ailelerin sorunlarını paylaşmak amacıyla aile ziyaretlere yapılabilir.
- ❖ Ailelerin okuldaki sosyal etkinliklere katılı sağlanabilir.
- ❖ Öğrencilerin sosyal etkinliklerde bulunabilmeleri için kültürel faaliyetlerin yapıldığı mekanlar (okuma salonları gibi) açılabilir.
- ❖ Rehberlik servisi üzerine düşen görevi tam olarak yapabilmelidir.
- ❖ Göçle gelen öğrencilerin özel bir uyum programına dâhil edilmeleri düşünülebilir.
- ❖ Aileler arasında etkileşim ve yardımseverliğin geliştirilmesi amacıyla yoksul ailelerin ihtiyaçlarını giderecek yardımda bulunulmalıdır.
- ❖ Öğrencilere burslar verilerek eğitime destek olunabilir.
- ❖ Öğrencilerin eğitimlerine de destek olunması için dersanelere gönderilebilirler ya da kurslar açılabilir.

TARTIŞMA

Bulgulardan ortaya çıkan en önemli tartışma konularından biri Van'a göç eden ailelerin ve çocuklarının yeni çevreye uyumu sorunudur. Bilindiği gibi göçler doğal, siyasal, sosyal ve iktisadi nedenlerin sonucunda meydana gelebilir (Şener, 1991). Van'a göç eden ailelerin göç etmelerinin temel nedenleri siyasal ve ekonomiktir. Doğu ve Güneydoğu'da yıllardır süren terör olaylarından en çok bu yörelerin insanları, aileleri mağdur olmuştur. Kurulu düzenleri bozulmuş, yaşamlarını sürdürdükleri, doğdukları yerleri, baba ocaklarını, geçimini sağladıkları toprakları terk ederek genelde zorunlu (güvenlik nedeniyle köylerin boşaltılması), kimi zamanda istekli (ekonomik nedenler) göçe maruz kalmışlardır. Hakkâri, Şırnak ve Van'ın ilçelerinden iç göç şeklinde gelen aileler, beraberinde birçok siyasal, ekonomik ve psikolojik problemler getirmektedir (Şener, 1991). Ekonomik yönden normal yaşayan aileler, birden yoksulluğa düşmekte, işi olan aileler birden bire işsiz kalmaktadır. Kendilerine göç ile ilgili herhangi bir programın uygulanmaması sonucu, kendi başlarına kalmakta, bocalamakta, uyum sorunu yaşamaktadırlar. Barınma-ev, beslenme-geçim, iş ve çocukların eğitimi konuları ile mücadele etmek durumunda kalmaktadırlar.

Van'a göç eden ailelerin dezavantajlı aileler olduğu belirtilebilir. Ailelerde "aile Planlaması"nın olmadığı bilinen bir gerçektir. Ailede çocuk sayısı çok fazladır ve Türkiye ortalamasının çok üzerindedir (Bizzat araştırmacılar tarafından yapılan gözlemde ve mülakatlarda çocuk sayıları 7 ve yukarı olduğu tespit edilmiştir). Yapılan başka bir araştırmada, çocukların evde kendi çalışma odaları bulunmamaktadır, ortak alanlarda ders çalışılmaktadır (Topsakal ve Ayyürek, 2012). Van'a göç eden ailelerin çocuklarını okula göndermekte isteksiz oluşu hatta çocuklarını, özellikle kız çocuklarını göndermemeleri önemli bir sorundur. Bu durum ilköğretime devam zorunluluğu getiren, bu konuda sorumluluğu ailelere ve kamu görevlilerine veren İlköğretim ve Eğitim Kanunu'na ve Milli Eğitim Temel Kanunu'na aykırılık teşkil etmektedir (Topsakal, 2011). Okula gitmeyen ya da gittikten sonra kalan zamanlarda çalıştırılan çocuklar bulunmaktadır. Bilindiği gibi çocukların çalıştırılması Anayasa, ilgili kanunlar ve Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne göre bazı sınırlamalar getirilmiştir. İlkokul-ortaokul (ilköğretim) dönemi çocuklarının çalışması yasaktır (Resmi Gazete, 1995; Akyüz, 2010; Serozan, 2000; Unutkan, 2008). Buna rağmen hem ekonomik nedenler hem de ailelerin bilinç düzeyinin düşük oluşu yüzünden çocukların bir kısmı okula gönderilmeyip çalışmaya gönderilmekte ya da okul saatleri dışında çalıştırılmaktadır (Çocuklar genelde kâğıt mendil, tarak, tırnak makası, kalem, çakmak, sakız türü küçük ihtiyaç malzemeleri satmakta, tartı aleti ile insanları tartmaktadır. Son zamanlarda daha çok kaçak sigara satan, trafik ışıklarında araba camı temizlemeye çalışan çocuklar da görülmektedir). Evde olan kız çocukları

ise, çok sayıdaki kardeşlerine ablalık hatta “annelik” yapmaktadır. Tunç’un yaptığı araştırma bu bulguları desteklemekte, yıllar geçse de sorunlar devam etmektedir (Tunç, 1969).

Ailede, evde bu sorunları yaşayan çocukların okula ve çevreye uyumunda da sorunlar bulunmaktadır. Yeni çevreye uyum sağlayamama, kültür farklılıkları nedeniyle kültür çatışması, arkadaşlarınca benimsenememe, yabancılik hissetme, içine kapanarak yalnızlaşma, okul kurallarına uyamama, dönem ortalarında gelme durumlarında derslerden geri kalma ve okulda başarısızlık önemli sorunlar arasındadır. Burada en önemli temel problem dil problemidir. Van’a göç eden ailelerin çocuklarının ana dili, resmi öğretim dilinden farklıdır. Anayasa’ya göre “Türkçeden başka hiçbir dil, eğitim ve öğretim kurumlarında Türk vatandaşlarına ana dilleri olarak okutulamaz ve öğretilmez” (42/9) hükmü yer almaktadır. Van’a göç eden ailelerin çocukları Türkçe ile daha çok ilkokula başladıklarında karşılaşmakta, bu da onların normal programdan geri kalmalarına neden olmaktadır. Çocukların kullandıkları dili, 6-7 yaşlarına geldiklerinde bir kenara bırakarak yeni bir dili baştan başlayıp öğrenmesi, onunla yeni bilgiler öğrenip dünyaya yeni baştan bakması büyük bir sorundur (Altunya, 2003). Ailelerin çocuklarına ana dillerini öğretmeleri en doğal haklarıdır (Altunya, 2003). Ancak resmi eğitim-öğretim dili olan Türkçeyi öğretmeme nedenleri araştırılmalı, bu nedenler ortadan kaldırılmalıdır. Bu durumda olan çocuklar için özel programlar örneğin bir yıllık Türkçe dil eğitim-öğretimi programı düzenlenmelidir. Okul öncesi eğitimin zorunlu olması, bu sorunu ortadan kaldıracak en önemli uygulamalardan biri olarak görünmektedir. Özellikle bu bölgede milli birlik bilincinin zayıflamasını (Öztürk ve Coşkun, 2004) önlemek ve güçlendirmek için, vatandaşlık eğitimi politikaları yeniden gözden geçirilmeli, Milli Eğitim Temel Kanunu’nda yer alan genel amaçların birincisi olan vatandaş yetiştirme (Akyüz, 2006, 2012, Karaman - Kepenekçi, 2008), eğitim sisteminin en alt aracı kurumları olan okullarda fonksiyonel bir biçimde gerçekleştirilmelidir.

Başka bir tartışma konusu ise Van’a göç eden ailelerin çocuklarının Anayasa’da yer alan eğitim ve öğrenim haklarının gerçekleşme durumudur. Eğitim ve öğrenim hakkının tüm haklar içinde ayrı bir önemi ve rolü vardır (Akyüz, 2010; Karaman - Kepenekçi, 2008). Bireysel açıdan diğer hakların bilinmesi, kullanılması, geliştirilmesi ve korunmasında anahtar rol oynar. Örneğin; sağlık hakkının, seçme ve seçilme hakkının ya da mülkiyet hakkının bilinmesi ve nitelikli bir biçimde kullanılması, eğitim ve öğrenim hakkından en iyi biçimde yararlanma ile yakından ilgilidir. Hem bireyin, hem toplumun gelişmesi, herkese ilgi ve yeteneği doğrultusunda eğitim ve öğrenim görme hakkının sağlanmasıyla yakından ilişkilidir (Akyüz, 2006, 2012, Karaman - Kepenekçi, 2008). Anayasa’da 42.maddede eğitim ve öğrenim hakkı ve ödevi düzenlenmiştir. Kimsenin eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılmayacağı, ilköğretimin kız ve erkek bütün vatandaşlar için zorunlu, Devlet okullarında parasız olacağı, maddi imkânlardan yoksun başarılı öğrencilerin öğrenimlerini sürdürebilmeleri amacıyla burslar ve başka yollarla gerekli yardımları yapacağı ilkeleri doğrudan Van’a göç eden ailelerin çocukları ile ilgilidir. Ayrıca eğitim hizmetlerinden ayırım gözetmeksizin herkesin eşit bir şekilde yararlanacağı 10.madde ile düzenlenmiştir. Bu madde eğitim eşitliği olarak da ele alınmaktadır (Akyüz, 2006, 2012, Karaman - Kepenekçi, 2008). Adı geçen haklar Milli Eğitim Temel Kanunu’nda eğitimin temel ilkeleri arasında sıralanmıştır. Bulgularda Van’a göç eden ailelerin çocuklarının anayasal haklarını ve Milli Eğitim Temel Kanunu’nda yer alan eğitimin temel ilkelerini tam anlamıyla kullanamadıkları ve yararlanamadıkları açık bir şekilde görülmektedir. Çocukların aileleri tarafından okula gönderilmemesi, çocukların çalıştırılması, eğitim ve öğretim dilinin farklı oluşu, ailelerin ilgisizliği, uyum sorunu, kültür çatışması, okulların fiziksel ve akademik açıdan yetersiz oluşu, kalabalık sınıflar en başta gelen sorunlar arasında yer almaktadır. Ayrıca öğretmen açığının oluşu, öğretmenlerin genç-tecrübesiz oluşu önemli faktörler arasında yer almaktadır. Van’da öğretmen sorunları şu şekilde sıralanabilir (Van’da Eğitim Çalıştayı, 2012): Van ilinde yoğun bir öğretmen sirkilasyonu (öğretmen tayinlerinin yoğun bir biçimde yaşanması) çok yüksektir. Van’da özellikle son yıllarda her yıl yaklaşık ikibinden fazla öğretmen tayini yaşanmakta, tecrübeli öğretmenler başka illere tayin istemekte (bu konu üzerinde ciddi araştırma ve çalışma yapılması gereken bir konudur), binlerce öğretmenin ilk tayin yeri Van olmaktadır. Son yıllarda sayıları azaltılan “ücretli

öğretmen” uygulaması da Van’da üst düzeydedir. Bu durum elbette tüm öğrencilerin aleyhindedir. Bütün bu sorunları çözmeden Van’a göç eden ailelerin çocuklarının eğitim ve öğrenim haklarını kullanmalarından söz edemeyiz. Ancak bulgularda, bazı öğretmenlerin kaynaştırma eğitimi vererek çocukların uyum sorununu çözmesi memnuniyet vericidir, bu olumlu deneyimlerden tüm öğretmenler yararlanmalıdır. Bir diğer konu da Anayasa ve Milli Eğitim Temel Kanunu’na göre imkân ve fırsat eşitliğinden “başarılı” öğrencilerin yararlanmasıdır. Bu konu literatürde eleştirilmektedir ve Devletin az yetenekli olanları destekleyip onları da başarılı kılması önerilmektedir (Altunya, 2003).

Milli Eğitim Temel Kanunu’nda yer alan eğitime yöneltme ilkesi, bulgularda üç farklı görüşün ortaya çıkması sonucu tartışılması gereken bir konudur. Yöneltilme Milli Eğitim Temel Kanunu’nda yer alan Türk milli eğitiminin temel ilkelerindedir. Bireyler eğitimleri süresince, ilgi, istidat ve kabiliyetleri ölçüsünde ve doğrultusunda çeşitli programlara ya da okullara yöneltilerek yetiştirilirler. Yöneltilme ve başarının ölçülmesinde rehberlik ilkesinden ve objektif ölçme ve değerlendirme yöntemlerinden yararlanılır (MEB, 2012). Yöneticilerin tamamı eğitimde yöneltilme konusunda öğrencilerin sorunlarının olduğu düşüncesindedirler. Sınıf öğretmenlerinin tamamına yakını ise eğitimde yöneltilme hizmetlerinden göç eden ailelerin ve çocuklarının en verimli biçimde yararlandıkları görüşündedirler. Branş öğretmenlerinin tamamı okullarda yeteri kadar psikolojik danışma ve rehber öğretmenin bulunmaması ve göç eden ailelerin çocuklarıyla ilgilenmemeleri nedeniyle eğitime yöneltilmenin eksik olduğunu düşünmektedirler. Bu üç farklı görüş şu şekilde açıklanabilir: Okulda yeterli sayıda psikolojik danışma ve rehber öğretmenin bulunmaması en önemli problemdir. Bu sorun sadece o bölgedeki okulların değil, tüm Türkiye eğitim sisteminin genel bir sorunudur. Bu sorunun çözümü süreç içinde/ zaman içinde çözülecektir. Sınıf öğretmenleri ise bu işi yaptıkları görüşündedirler, yöneltilme görevini yapmaktadırlar. Branş öğretmenleri ise, bu görevin psikolojik danışma ve rehber öğretmenlerin görevi olduğunu düşünmekte, konunun kendi sorumlulukları dışında olduğunu belirtmektedirler. İşte burada branş öğretmenlerine yönelik bir çalışma yapılması gerekmektedir. Yönlendirmede tüm öğretmenler sürecin bir parçası olabilirler, branş öğretmenlerinin görevi sadece ders işlemek değildir. Onlar sınıf rehber öğretmeni olarak ta görev almaktadırlar. Bu nedenle yöneltilme onların da görevi olmaktadır. Eğer bu konuda yetersiz olduklarını düşünüyorlarsa, hizmet içi eğitim kursları, seminerler, konferanslar v.s. alabilir, okullar ve İl Milli Eğitim Müdürlüğü bu konuda çalışmalar yapabilirler.

SONUÇLAR

Van iline göç eden ailelerin çocuklarının eğitim-öğrenim hakları ve sorunlarının belirlenmesi amacıyla yapılan araştırmada aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır:

1- Van’a göç eden ailelerin çocuklarının eğitim-öğrenim haklarına ilişkin sonuçlar:

a) Her üç gruptaki katılımcılar genel olarak göç eden ailelerin çocuklarının eğitim eşitliğinden yeterince yararlanamadıkları görüşündedirler. Bunun temel nedenleri; çocukların özellikle kız çocuklarının okula gönderilmemesi, kalabalık sınıflarda öğrenim görmeleri, okulların fiziksel ve akademik açıdan yetersiz olmasıdır. Buna karşın öğretmenlerden bazıları eğitim eşitliğinin sağlandığını düşünmektedirler. Bunun temel gerekçeleri; devletin okullara maddi yardımlarda bulunması, eğitim programlarının tüm ülkede eşit olması, devletin öğrencilere ücretsiz kitap dağıtımını uygulamasıdır.

b) Her üç gruptaki katılımcılar, genel olarak göç eden ailelerin çocuklarının eğitimde imkân ve fırsat eşitliğinden yeterince yararlanamadıkları görüşündedirler. İmkân ve fırsat eşitliği için öncelikle göç eden ailelerin maddi ve manevi (ekonomik - sosyo-egitimsel) yönlerden desteklemesi düşüncesindedirler. İmkân ve fırsat eşitliğinin olmamasının nedenleri arasında ailelerin maddi durumlarının yetersiz oluşu ve ailede birey sayısının çok fazla oluşu yer almaktadır. Bunun yanı sıra sınıf öğretmenlerinden bazıları, öğrencilerin tamamının bilgisayar, fen laboratuvarı ve kütüphane gibi kullanım alanlarından yararlanmalarından dolayı, imkân ve fırsat eşitliğinden en üst düzeyde yararlandığı görüşündedirler.

c) Her üç gruptaki katılımcılar, göç eden ailelerin çocuklarının eğitim hakkına sahip olduklarını, ancak genel olarak bu haktan yeterince faydalanamadıklarını belirtmişlerdir. Bunun nedenleri ise, göç eden ailelerin varoşlarda yaşamaları, bu tür mahallelerde okulların fiziki özellikler açısından yetersiz oluşu, öğretmen açığının bulunması, çok sayıda tecrübesiz genç öğretmenlerin olması, bazı ailelerin çocuklarını okula göndermemesi, ailedeki birey sayısının çok fazla olmasıdır. Tüm katılımcılar bu yönde görüş bildirirken sadece bir sınıf öğretmeni tüm öğrencilerin eğitim hakkından eksiksiz bir şekilde yararlandığını belirtmiştir.

d) Eğitimde yöneltme konusunda katılımcı gruplar arasında görüş ayrılığı bulunmaktadır. Yöneticilerin tamamı eğitimde yöneltme konusunda öğrencilerin sorunlarının olduğu düşüncesindedirler. Bunun nedenleri ise okulda yeteri kadar rehber öğretmenlerin bulunmaması ve göç eden ailelerin bu konuyla ilgilenmemesidir. Sınıf öğretmenlerinin tamamına yakını ise eğitimde yöneltme hizmetlerinden göç eden ailelerin ve çocuklarının en verimli biçimde yararlandıkları görüşündedirler. Sadece bir sınıf öğretmeni göç eden ailelerin eğitim düzeylerinin düşük olmasından dolayı çocuklarına yöneltme konusunda yetersiz olduklarını, yardım edemediklerini belirtmiştir. Branş öğretmenlerinin tamamı okullarda yeteri kadar psikolojik danışma ve rehber öğretmenin bulunmaması ve göç eden ailelerin çocuklarıyla ilgilenmemeleri nedeniyle eğitimde yöneltmenin eksik olduğunu düşünmektedirler.

2- Van'a göç eden ailelerin çocuklarının problemlerine ilişkin sonuçlar:

a) Yöneticilerin tamamı göç eden ailelerin çocukların okula uyum sağlama sorununun bulunduğu görüşündedir. Yeni bir İl'e gelinmesi, yeni okul, yeni öğretmenler, yeni arkadaşlara uyum sağlanamaması sonucu kültür ve kişilik çatışması yaşanmakta, göç eden öğrenci yalnızlaşmaktadır. Branş ve sınıf öğretmenlerine göre göçle gelen çocukların, Türkçeyi düzgün olarak konuşamadıkları için derslerde başarısız olmaları, okul-sınıf kurallarına uymakta zorlanmaları, okula geç uyum sağlama sonucu derslerde geri kalma ve buna bağlı olarak okulda başarısız olmaları başlıca problemler arasında yer almaktadır.

b) Tüm katılımcılar göç eden ailelerin çocuklarının göç sonucunda şehir kültürünün etkisine girdiği ve aileden uzaklaştıklarını belirtmişlerdir. Ailelerinin sosyo-ekonomik ve eğitim düzeylerinin düşük olması bunda en önemli etken olarak yer almaktadır.

c) Yöneticilere göre göç eden ailelerin çocukları farklı kültürden olan arkadaşlarıyla kültür çatışması içine girmekte, arkadaş grupları ile iyi ilişkiler kuramamaktadır. Ayrıca göç eden ailelerin çocuklarının resmi dili bilmemeleri, farklı yaşam tarzları da bu durumu olumsuz etkilemektedir. Yöneticilerden yalnızca biri göç eden ailelerin çocuklarının okulda birleşip çete oldukları ve huzuru bozdukları görüşündedir. Sınıf ve branş öğretmenlerine göre göç eden ailelerin çocuklarının arkadaşlarıyla yaşadıkları en önemli problem dil sorunudur (anadil-resmi dil farklılığı). Göç eden ailelerin çocukları ilk zamanlar arkadaşlarıyla uyum sorunu yaşamakta, öğretmenlerin kaynaştırma uygulamaları sonucu problem ortadan kalkmaktadır.

d) Yöneticiler göçle gelen çocukların çevre ile uyum sorunu yaşadığı ve kültür çatışması yaşadıkları görüşündedir. Sınıf ve branş öğretmenleri tarafından göçle gelen çocukların aile ilgisinden yoksun olduğu, dolayısıyla çevre ile çatışma içine girdiklerini belirtmişlerdir. Uyum sorunu yaşayan bu çocukların, içine kapanık bir birey haline gelmeleri bir sorundur. Ancak göç eden ailelerin çocukları arasında kendini sınıfa kabul ettiren ve derslerinde başarılı olan olumlu örnekler de bulunmaktadır.

3- Göçle gelen çocukların eğitim-öğrenim hakkı ve sorunlarına yönelik katılımcıların çözüm önerilerine ilişkin sonuçlar:

a) Okul yöneticilerine göre; göçle gelen ailelere devlet iş imkânı sunmalı, göç eden ailelere aile eğitimi programları uygulanmalı, öğrencilerin daha iyi eğitim alabilmeleri için derslik ve öğretmen ve yatılı bölge ilköğretim okullarının (YİBO) sayısı artırılmalı, yoksul çocukların eğitimle ilgili ihtiyaçlarını karşılayabilmek için okullara ek ödenek verilmeli.

b) Sınıf ve branş öğretmenlerine göre; temel olarak göç nedenleri ortadan kaldırılmalı, aile ziyaretleri yapılmalı ve aileler maddi-manevi desteklenmeli, ailelerin okuldaki sosyal etkinliklere katılımı sağlanmalı, göç eden aile çocuklarına özel uyum programı uygulanmalı, rehberlik servisi daha etkin olmalı, onların katılabileceği sosyo-kültürel mekanlar açılmalı, burs ve ücretsiz kurslar açılmalı ya da ücretsiz dershanelere gönderilmeli.

ÖNERİLER

1- Göç eden aile çocuklarının eğitim eşitliği, imkân ve fırsat eşitliği ve eğitim haklarının gerçekleşmesi konusunda tüm aktörler işbirliği yapmalıdır. Van'a göç eden aileler mercek altına alınmalı, çok yönlü incelenip analiz edilmeli ve değerlendirme yapılmalıdır. Bu konuda genel (Valilik) ve yerel (Belediye) yönetimler, İl Milli Eğitim Müdürlüğü, okul yöneticileri, öğretmenler, Üniversite, sivil toplum kuruluşları, aileler ortak bir plan çerçevesinde hareket ederek soruna çözüm getirecek çaba içinde olmalıdırlar.

2- Göç eden aile çocuklarının eğitimde yöneltme konusundan tam anlamıyla yararlanabilmeleri için yöneticilere, öğretmenlere hizmetiçi eğitim verilmeli, aileler ve öğrenciler bu konuda bilgilendirilmeli ve bilinçlendirilmelidir.

3- Göç eden ailelere ve çocuklarına özel uyum programları düzenlenmeli ve uygulanmalıdır. Bu konuda Rehberlik Araştırma Merkezi (RAM), Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü, Yüzüncü Yıl Üniversitesi'nden destek alınmalıdır.

4- Göç eden aile ve çocuklarına yönelik daha geniş araştırmalar yapılmalı, araştırmaya katılan katılımcıların çözüm önerilerinden yararlanılmalıdır.

KAYNAKÇA

- AKYÜZ, E. (2010, 2012). *Çocuk Hukuku*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- AKYÜZ, E. (2006). "Eğitimin Hukuki Temelleri". Eğitim Bilimine Giriş, (Editör: Ş.Şule Erçetin-Necmettin Tozlu), Ankara: Hegem Yayınları, s. 65-112.
- AKYÜZ, E. (2001). "Çocuk Hakları Sözleşmesinin Temel İlkeleri Işığında Çocuğun Eğitim Hakkı", Milli Eğitim Dergisi, Sayı 151, Ankara.
- AKYÜZ, E. (2000). *Çocuğun Haklarının ve Güvenliğinin Korunması*, Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Bilim ve Kültür Eserleri Dizisi, Milli Eğitim Basımevi.
- AKYÜZ, E. (1999). "Cumhuriyet Döneminde Çocuk Hukukundaki Gelişmeler", Cumhuriyet ve Çocuk, II. Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi, Ankara.
- ALTUNYA, N. (2003). *Anayasa Hukuku Açısından Türkiye'de Eğitim ve Öğrenim Hakkı*. İstanbul: MEB Yayınları.
- ALTUNYA, N. (1990). "Anayasa Hukukumuzda Eğitim ve Öğrenim Hakkı" (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi ve Siyaset Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- ASLAN, C. (2001). Göç-eğitim-Batman ve çocuk: Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da göçün aile ve çocuk eğitimi üzerindeki etkisi. Erişim tarihi: 28.04.2010,
- BAŞOL, K. (1995). *Demografi*, Anadolu Matbaası Yayınları, İzmir.
- BİRİNCİ, N. (2003). "Cumhuriyetin 80.Yılında Milli Eğitim Üzerine Bir Bakış", *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi*, 44 (4), ss. 1.
- BÜYÜKÖZTÜRK, Ş., Kılıç E., Akgün, Ö.E. Karadeniz, Ş., Demirel, F. (2008). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- ÇEPNİ, S. (2005). *Araştırma ve Proje Çalışmalarına Giriş*, Trabzon: Üçyol Kültür Merkezi Yayınları.
- EKİZ, D. (2003). *Eğitimde Araştırma Yöntem ve Metodlarına Giriş*, Ankara: Anı Yayıncılık.
- GÖKÇE, O. (2006). *İçerik Analizi Kuramsal ve Pratik Bilgiler*, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- GÜLMEZ, M. (2000). "Eğitim ve İnsan Hakları Eğitimi", *İnsan Hakları*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, s. 311-312.
- GÜNAYDIN, A. Z. (2008). *Uluslararası Belgeler ve Türk Hukukunda Çocuğun Eğitim Hakkı*, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- HAN, T. (2010). *Göç eden ailelerin çocuklarının eğitim ve öğretimde karşılaştıkları uyum sorunları*, Ankara niversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- İÇLİ, G. (1999). Denizli iline göç eden ailelerin eğitime bakış açıları. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5, 70-74.
- İNAN, A. N. (1968). Çocuk Hakları Beyannamesi İlkelerinin Türk Hukuk Sistemine Etkisi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. Cilt 1.
- KARAKUŞ, E. (2006). Göç olgusu ve eğitime olumsuz etkileri (Sultanbeyli örneği). Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- KARAMAN - KEPENEKÇİ, Y. (2010). Children's social rights in social studies textbooks in Turkish elementary education, *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 2 , 576-581.

- KARAMAN-KEPENEKÇİ, Y. ve Aslan, C.(2011). *Okul Öncesi Döneme Seslenen Kitaplarda Çocuk Hakları*, Ankara Üniversitesi Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Uygulama ve Araştırma Merkezi Eğitim, Araştırma ve İnceleme Dizisi
- KARAMAN - KEPENEKÇİ, Y.(2008). *Eğitimciler İçin İnsan Hakları ve Vatandaşlık*, Ekinoks Yayınevi, Ankara.
- KARAMAN-KEPENEKÇİ, Y. (2000). *İnsan Hakları Eğitimi*. Ankara: Ani Yayıncılık.
- KARASAR, N. (2007). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Bilim Kitap Kırtasiye Yayınevi.
- MEB, (2012). Milli Eğitim Temel Kanunu <http://okulweb.meb.gov.tr/35/02/812358/tmab.doc>, adresinden 06.10.2012 tarihinde alınmıştır
- NAR, B. (2008). Göçün Eğitime ve Eğitim Yönetimine Etkileri (Dilovas Örneği), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Sakarya.
- OZANKAYA, Ö. (1971). *"Köyde Toplumsal Yapı ve Siyasal Kültür"*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara.
- PATTON, M. Q. (1987). *How to Use Qualitative Methods in Evaluation*, Sage Publications, Newbury Park, CA.
- POLAT, O. (2007). *Tüm boyutlarıyla çocuk istismarı 1. Tanımlar*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Resmi Gazete, (1995). *Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme*, 27.01.1995 tarih ve 22184 sayılı.
- SEVİM, Y. (2001). Terör Nedeniyle Elazığ'a göç eden ailelerin çocuklarının eğitim durumu. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11, 259-268.
- SEROZAN, R. (2000). *Çocuk Hukuku*. Beta Basım Yayım Dağıtım, İstanbul 2000.
- ŞENER, S. (1991). "Göç". *Sosyal Bilimler Ansiklopedisi*. (Editör: M.Fatih Saraç), Risale Basın-Yayın Ltd., Cilt:2, s.36, İstanbul.
- ŞAHİN, M. C.(2012). Eğitimi ve Okulu Etkileyen Bazı Sosyal Değişimlerin Kavramsal Çözümlemesi, *Millî Eğitim Dergisi*, Sayı 194 Bahar, s132- 145,
- TERZİOĞLU, S. S. (2006). "Uluslararası Hukukta Azınlıkların Ana Dilde Eğitim Hakkı" (Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir.
- TEZCAN, M. (1985). *Eğitim Sosyolojisi*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.
- TEZCAN, M. (1994). "Ülkemizde Göç ve Eğitim Sorunları", *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 27 (1), s.62-191.
- TOK, N. (2010). Göç alan okullarda ilköğretim 4. ve 5. sınıf öğrencilerinin rehber öğretmen ve sınıf öğretmenlerinin görüşlerine göre öğrenme güçlüklerinin incelenmesi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Topsakal, C. (2011). "Eğitimin Hukuksal Temelleri". Eğitim Bilimine Giriş. (Editörler: H.B. Memduhoğlu-K.Yılmaz). *Pegem A Akademi Yayınları*, Ankara, s.73-96.
- TOPSAKAL, C. ve AYYÜREK, A. (2012). "Sınıf Öğretmenlerinin Görüşlerine Göre Öğrencilerin Çocuk Haklarını Kullanmaları" 11. Ulusal Sınıf Öğretmenliği Eğitimi Sempozyumu, 24-26 Mayıs 2012, Rize.
- TUNÇ, S. (1969). *Türkiye'de Eğitim Eşitliği*. AÜEF Yayınları, Ankara 1969.
- ÖZTÜRK, M. ve Coşkun, M.K. (2004). *Sosyoloji*. MEB, Devlet Kitapları, İstanbul.
- ULUOCAK, G. P. (2009). "İç Göç Yaşamış ve Yaşamış Çocukların Okulda Uyumu", *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2009 (26), ss. 36-40.
- UNUTKAN, Ö. P. (2008). *İnsan Hakları, Çocuk Hakları ve Eğitimi*. A. Oktay (Der.), Eğitim bilimine giriş (98-120). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- UYGAR, M. (2008). "Göç Ederek Mersin'e Yerleşmiş Ailelerin Eğitime İlişkin Görüş ve Beklentileri" Mersin Sempozyumu, 19-22 Kasım Mersin.
- YAŞAR, N. (2000). *İnsan Hakları Avrupa Sisteminde ve Türk Hukukunda Eğitim Hakkı ve Özgürlüğü*, Filiz Kitabevi, İstanbul.
- YILDIZ, M. (2010). Göç Eden Ailelerin Çocuklarının Okul Öncesi Eğitim Alan ve Almahanlarının İlkokula – Yazma Becerilerinin Gelişimine Yönelik İlköğretim 1. Sınıf Öğretmen Görüşleri: Mersin Örneği,
- YILDIRIM, A. ve ŞİMŞEK, H. (2005). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Seçkin Yayıncılık
- Van Eğitim Sorunları Çalıştayı 18-19 Haziran 2012.
- WALD, M.S. (1987). Children's rights: a framework for analysis. B. Landau (Ed.). *Children's rights in the practice of family law* (p.3-27). Toronto: Carswell.